

*Марценківський В. Т., кандидат технічних наук,
доцент, начальник гуманітарного інституту
НУОУ (м. Київ)*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

В статті обґрунтовано організаційні, психолого-педагогічні, соціально-культурні умови розвитку системи військової освіти на сучасному етапі її функціонування.

В статье обоснованно организационные, психолого-педагогические, социально-культурные условия развития системы военного образования на современном этапе ее функционирования.

In the article substantiate organizational, psychology-pedagogical, social-culture terms of development of the system of military education are on the modern stage of its functioning.

Система військової освіти є сукупністю взаємопов'язаних складових, що функціонує відповідно до притаманних їй закономірностей і принципів, призначена для підготовки військових фахівців, зміцнення бойової готовності Збройних Сил України і створення матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей в інтересах забезпечення національної безпеки та оборони України [1]. Сьогодні відбувається заміна класичної на гуманістичну парадигму освіти, що проявляється в гуманізації, "педагогізації" освіти і суспільства, зростанні його педагогічної свідомості. Отже, у сучасну епоху формування інформаційної цивілізації проблеми освіти, її сьогодення і майбутнього є надто актуальними.

У музеї Ватикану є фреска Рафаеля під назвою "Афінська школа". На ній фігури Платона і Аристотеля демонструють відмінність в підході вчених до знання. Платон вказує пальцем на небеса, а Аристотель – на землю. Ідея цієї фрески відповідає філософії її персонажів. Аристотель шукав відповідей в реальності, Платон прагнув до ідеалу. Власне сьогодні перед системою освіти в тому числі і військової стоїть та ж проблема, що символічно змальована Рафаелем. Ми повинні слідувати жесту Аристотеля чи Платона?

Сучасна система освіти в своїх основних рисах склалася під впливом певних філософських і педагогічних ідей, які були сформовані в XVII – початку XIX століть Коменським, Песталоцці, Фребелем і далі Гербартом, Дістервегом, Дьюї та іншими фундаторами наукової педагогіки, що утворили так звану "класичну" систему або модель освіти. Хоча ця модель еволюціонувала, в своїх основних характеристиках вона залишилася незмінною.

В зв'язку з цим можна назвати імена Платона, Аристотеля, Августина, Руссо, яким людство зобов'язано усвідомленням культурно-історичної цінності освіти. Кант, Шлейермахель, Гегель, Гумбольдт в своїх працях висунули та обґрунтували ідею гуманістичної освіти особистості та її самосвідомості. Цей підхід зумовив гуманітаризацію освіти і ствердження права особистості на освіту, якій притаманна самосвідомість, яка формує себе як суб'єкта культури. Ця концепція освіти, що протистояла просвітницькій концепції, послугувала основою для пошуку нових форм освіти, що орієнтувалися на культурно-гуманітарні ідеали. Проте, вже в середині XIX століття цей напрям зіткнувся з серйозними проблемами. Зокрема, в Англії подібна система освіти увійшла в суперечність з соціальною потребою в спеціалізованому навчанні і розвитку природничонаукової освіти. У ці роки пройшли дискусії, в яких взяли участь видатні англійські природодослідники – Фарадей, Тіндаль, Гершель – про необхідність розвитку в країні природничонаукової освіти. Наразі і ми стикаємося зараз з аналогічними проблемами – існують розриви, по-перше, між рівнями середньої і вищої військової освіти і, по-друге, між рівнями вищої військової освіти її змістом і сучасними науковими освітніми парадигмами (концепціями, провідними ідеями). В XX столітті найкращі мислителі – Дільтей, Бубер, Ясперс, Уайтход – роздумували про проблеми освіти, висунули проекти нових освітніх інститутів.

Проте і сьогодні науковці по-різному трактують зміст і завдання освіти [2]. В. Розін вважає, що сьогодні, класична модель освіти фактично вичерпала себе – не відповідає вимогам, які ставляться до освіти сучасним суспільством. У зв'язку з цим він

пропонує шукати новий комплекс педагогічних і філософських ідей, що створюють інтелектуальну основу для сучасної освіти. А.Огурцов висловлює думку про те, що класичну парадигму освіти неможливо зруйнувати, оскільки вона забезпечила успіхи європейської культури і цивілізації. В.Царьов переконаний, що освіта є самодостатнім утворенням і в цьому сенсі не перебуває на грані життя і смерті, а існуватиме в певному актуальному стані стільки скільки буде надана можливість їй існувати. В.Купцов загострює увагу на тому, що незважаючи на освітні традиції, які дозволяють вирішувати багато проблем, загальна ситуація в освіті є критичною, виправити положення може тільки достатнє фінансування освіти, забезпечення інтелектуальних та матеріальних її спроможностей.

Власне в історії не було жодного періоду, коли суспільство або окремі його представники були б повністю задоволені власною системою освіти. Так, в античній Греції поряд з афінською системою освіти існувала спартанська модель, система освіти імператорського Риму істотно відрізнялася від візантійської тощо. Система освіти України, доля її структурних перетворень, в т. ч. вищої школи, визначалася тим, наскільки освітні та виховні процедури відповідали потребам особистості – народна педагогіка, педагогічні ідеї та освіта в Київській Русі, педагогічна думка епохи українського відродження та розвитку XVI – XVIII століть, концепції розвитку педагогіки в кінці XIX – на початку XX ст., національна школа та педагогіка в Українській Народній Республіці, в період відродження української державності та її розбудови, педагогічні системи Г.Сковороди, Т.Шевченка, І.Франка, К.Ушинського, М.Драгоманова, Б.Грінченка, С.Русової, Г.Ващенко, А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін. Впровадження нових форм організації навчального процесу, постійне підвищення значення практичних занять, семінарів, співбесід, самостійних робіт тих, хто навчається, і, нарешті, взаємно шанобливе спілкування з викладачами привели до певної індивідуалізації навчання, що в свою чергу не могло не позначитися позитивно на особистісному їх розвитку. Постійне зростання ролі наочно-професійної мотивації в навчанні відкрило шлях для виявлення і повнішого врахування

особистих інтересів і схильностей тих, хто навчається, що є основною тенденцією розвитку сучасної вищої школи як руху від діяльнісно-центрованої педагогіки до педагогіки особистісно-центрованої.

Пошук нових форм організації наукового знання – найважливіший шлях реформування системи освіти. Зараз складається та розвивається новий образ науки, який віддаляється від нормативізму та унітаризму просвітницької концепції, що зумовлює зміни в підходах до розуміння освіченості. Разом з традиційними, сьогодні в педагогіці і особливо в такій новій науці, як андрогогіка складаються нові уявлення про людину і освіченість, відбувається зміна антропологічних підстав цих наук. Освічена людина – це не стільки “людина, яка знає”, скільки підготовлена до життєдіяльності, орієнтується в складних проблемах сучасної культури, здатна осмислити своє місце в житті, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, вмінні враховувати соціально-психологічні особливості і знайти своє місце в колективі. Освіта повинна створювати умови для формування вільної особистості, яка мислить, спілкується та готова до практичних дій.

Різні аспекти військово-професійної підготовки і формування професійних якостей майбутніх військових фахівців знайшли своє відображення у працях Г.Артюшина, А.Афанасьєва, О.Бабенка, А.Барабанщикова, О.Бірюка, І.Гамули, В.Давидова, В.Зоня, І.Колодія, Є.Литвиновського, А.Лігоцького, Е.Лусса, В.Маслов, М.Науменка, М.Нешадима, Ю.Приходька, І.Романюка, М.Руденка, І.Руснака, Р.Серветника, В.Телелима, В.Ягупова та ін., а також у дисертаційних дослідженнях О.Безносюка, С.Кубіцького, Ю.Семенова, Ю.Сердюка, О.Удовиці, Ю.Фіногенова, І.Хорєва, І.Чистовської та ін. Проте безпосередньо проблема трансформації системи військової освіти науковцями не досліджувалася. Тому метою даної статті є обґрунтування організаційних, психолого-педагогічних, соціально-культурних та історичних умов розвитку системи військової освіти на сучасному етапі її функціонування.

Аналіз наукових джерел, результатів військової практики засвідчив, що проблеми оптимального становлення й ефективного розвитку військової освіти не можна

вирішити тільки за рахунок реформ організаційного, управлінського та змістового характеру. Важливо враховувати позитивні зрушення та помилки реалізації програм та планів реформування військової освіти, кращі світові освітні тенденції, загальну освітню парадигму, парадигму військової освіти з позиції сучасних реалій, переосмислення її місця в соціальному, військовому та культурному середовищі.

Становлення і розвиток системи вищої військової освіти в Україні почалися разом зі створенням власних Збройних Сил, після проголошення незалежності нашої держави. В цей час стало зрозуміло, що їх розбудова повинна була включати проведення реформи системи військової освіти та вищої військової школи зокрема[1]. У 1992 році у 32 військових навчальних закладах і 73 військових кафедрах цивільних ВУЗів працювало понад 39000 осіб, а саме: викладачів-офіцерів – 4460, цивільних викладачів – 1750. Із загальної чисельності викладачів 2700 осіб мали наукові ступені та вчені звання, 90% їх складу було зосереджено в дев'яти провідних навчальних закладах. Щорічно ВВНЗ випускали до 12000 молодих офіцерів, які опанували 83 військові спеціальності. Крім того, академії та училища щорічно готували від 3 до 4 тис. іноземних військових фахівців для 25 держав. Проте ні за структурою та органами управління, ні за переліком необхідних військових спеціальностей, ні за нормативно-правовою базою, ця розгалужена і економічно обтяжлива для бюджету мережа ВВНЗ, не відповідала потребам Збройних Сил України. На противагу такій системі вища військова освіта, наприклад, в США, Німеччині, Великобританії розвивалася на національних традиціях щодо відбору та підготовки офіцерських кадрів. Сполучені Штати приділяють особливу увагу необхідному рівню освіти. Німеччина спочатку надає кандидату можливість виявити свій нахил до військової служби на практиці, на унтер-офіцерських і початкових офіцерських посадах і тільки після цього можливість отримати вищу освіту. У Великобританії особливого значення у вихованні майбутніх офіцерів надають професійній етиці. Тут, як і в Сполучених Штатах вважають, що для офіцера досить однорічної базової підготовки, до якої у спеціалізованих навчальних центрах за потреби можна

додати короткий спеціальний курс. За їх логікою не варто витрачати час і кошти на детальну підготовку військових кадрів до виконання обов'язків на 2-3 рівня вище, ніж офіцер буде реально виконувати після закінчення навчального закладу. Йому дають за рік тільки початкові знання, а спеціалізацію щодо посади і просування по службі в обов'язковому порядку забезпечують безпосередньо після призначення. Майбутні офіцери збройних сил США і Великобританії проходять навчання в цивільних інститутах і університетах, що сприяє подоланню корпоративної замкненості офіцерського корпусу і формує глибоке розуміння цінностей громадянського суспільства і правової держави, якій вони покликані служити.

У ВВНЗ США пріоритетна увага приділяється формуванню у тих, хто навчається трьох головних якостей, які повинні бути притаманні кожному військовому керівнику: компетентність, відповідальність і відданість своїй справі, народу, державі на основі «мистецтва керування». Отже їхню концепцію підготовки офіцерських кадрів умовно можна назвати як «Концепція підготовки офіцера - професіонала».

На основі аналізу підходів щодо підготовки офіцерських кадрів у Великій Британії концепції навчання майбутніх офіцерів у цій країні умовно можна назвати так – «Концепція підготовки офіцера - джельтмена».

У Бундесфері, виходячи з Концепції для «внутрішнього керівництва», підготовку офіцерських кадрів здійснюють за принципом формування «офіцера – громадянина-патріота».

Отже, постає закономірне питання: «Яка ж концепція підготовки офіцерських кадрів оптимальна для Збройних Сил України у сьогоднішній день?». І чи взагалі існує така концепція на цей час?

Вивчення процесу створення систем вищої військової освіти інших країн світу засвідчує, що будь-які реформи у цій галузі проводилися протягом 7-10 років. До того ж, апробація нововведень спочатку проходила на одній окремій структурі, а вже потім втілювалася в цілому. У цих державах чітко відпрацьований механізм (поступовий алгоритм) формування та здійснення тактичних і стратегічних завдань у галузі

освіти, а до процесу її реформування (від проекту до здійснення) залучаються тільки ті структури, які постійно та професійно займаються розробкою політики в галузі освіти, оборони та національної безпеки. А що у нас ...?

Таким чином, досвід підготовки військових фахівців за кордоном та в колишньому СРСР мав би бути врахований при створенні військової системи освіти та її інтеграції до національної системи. А докорінне реформування тільки закріпити основи розпочатого відродження національних Збройних Сил на засадах єдиної державної політики щодо підготовки офіцерських кадрів вищою військовою та цивільною школою, ствердження в першу чергу пріоритетів національної та воєнної безпеки у процесі формування вимог до військових фахівців та, відповідно, до освітнього процесу їх підготовки.

Як засвідчують дослідники, створення системи підготовки офіцерських кадрів в Україні пройшло декілька етапів [3].

Перший – січень 1992-грудень 1993 років – початок створення системи вищої військової освіти шляхом копіювання західних зразків, без урахування економічних можливостей. Реформа вищої військової освіти здійснювалась за відсутністю Воєнної доктрини, основних державних нормативно-правових документів, у період незавершеності створення центрального апарату Міністерства оборони України. Відповідальні рішення приймалися одноосібно. Нерідко це відбувалося без наукового обґрунтування визначеності шляхів їх реалізації. Великих втрат зазнали науково-педагогічний потенціал і матеріально-технічна база військових навчальних закладів. Схвалена I з'їздом педагогічних працівників України Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") та затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року № 896 [4] визначила засади реформування військової освіти: військова освіта є складовою частиною загальнодержавної системи освіти; вона має забезпечувати відтворення інтелектуального потенціалу військової галузі та сприяти зміцненню обороноздатності держави відповідно до Конституції та законів України; військова освіта має включати початкову військову освіту, професійну

військову освіту призовників у професійних навчально-виховних закладах та навчальних організаціях ТСОУ, а також військовослужбовців строкової служби у військових навчальних підрозділах, вищу освіту (неповну, базову, повну) у вищих військових навчальних закладах та у підрозділах військової підготовки цивільних вищих навчальних закладів, післядипломну військову освіту на факультетах (курсах) підвищення кваліфікації, в ад'юнктурі, докторантурі, в Академії Збройних Сил України. Стратегічними завданнями реформування військової освіти є: забезпечення державних потреб у висококваліфікованих, відданих справі захисту Батьківщини військових фахівців, всебічно та якісно підготовлених до служби в Збройних Силах України призовниках, створення сучасної цілісної, науково обґрунтованої системи військової освіти України для ефективного підготовки військових фахівців, використання потенціалу військових навчальних закладів для підготовки фахівців із цивільних спеціальностей, інтеграція діяльності військових науково-дослідних підрозділів і військових навчальних закладів. Основними напрямками реформування військової освіти визначено: визначення потреб Збройних Сил України відповідно до військової доктрини держави у військових фахівцях за професіями і кваліфікаційними рівнями, обсягів їх підготовки, оновлення змісту військової освіти згідно з досягненнями психолого-педагогічної і військової науки, сучасних технологій навчання та досвіду бойової підготовки військ і сил флоту, створення оптимальної мережі військових навчальних закладів та підрозділів військової підготовки у ряді цивільних вищих навчальних закладів відповідно до потреб держави у військових фахівцях, удосконалення організації, форм і методів військово-патріотичного виховання військових фахівців та допризовників, інтеграція військової і цивільної освіти, співробітництво з військовими освітніми та науковими структурами зарубіжних країн, впровадження багатоступеневої підготовки і безперервного навчання військових фахівців всіх рівнів кваліфікації, створення сприятливих умов для розвитку науки у вищих військових навчальних закладах та підготовки науково-педагогічних кадрів.

Програмою розглядаються шляхи реформування військової освіти: визначення перспективних потреб Збройних Сил України у військових фахівцях з урахуванням воєнної доктрини і можливих змін військово-політичної ситуації, визначення переліку військово-облікових спеціальностей відповідно до потреб Збройних Сил України, проведення реформування військових навчальних закладів і підрозділів військової підготовки студентів цивільних вищих навчальних закладів, проведення акредитації військових навчальних закладів, забезпечення нострифікації дипломів військових фахівців у цивільних галузях виробництва, науки і культури, наукове, правове і організаційно-методичне забезпечення системи військової освіти, удосконалення управління військовою освітою з урахуванням державних вимог до освітньої, наукової діяльності та специфіки військового відомства, запровадження у системі військової освіти загальноприйнятої практики добору, розстановки і призначення науково-педагогічних працівників усіх рівнів на конкурсній та контрактній основі, створення системи соціального захисту і правових гарантій їх діяльності, створення єдиної системи інформаційного забезпечення військової освіти, її інтегрування у відповідну державну систему.

Водночас стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняли потреби особистості, суспільства і держави: глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, характерні сучасній цивілізації риси, що зумовили потребу в розвитку людини як головної мети, ключового показника та основного важеля сучасного прогресу, в радикальній модернізації та забезпечення пріоритетності розвитку освіти і науки, першочерговості розв'язання їх нагальних проблем.

Другий – січень 1994-грудень 1995 років – скорегована структура системи вищої військової освіти, переглянуто перелік спеціальностей підготовки військових фахівців, суттєво оновлено зміст навчальних програм. Динамічно розвивалися органи управління військовою освітою, розпочалася підготовка офіцерського складу оперативного та оперативного-стратегічного

рівнів. ВВНЗ відчутно активізували науково-дослідницькі роботи в галузі пошуків оптимізації структури вищої військової освіти. Вдосконалювалася нормативно-правова база підготовки офіцерських кадрів, було практично завершено перший етап акредитації вищих військово-навчальних закладів.

На третьому етапі – січень 1996-липень 2000 року – відбувається оптимізація мережі військових навчальних закладів, проводяться організаційно-штатні зміни відповідно до замовлення на підготовку військових фахівців. Військова освіта почала реалізовувати ступеневу систему навчання фахівців для Збройних Сил України від початкової підготовки до оперативного-стратегічного рівня управління. Разом з цим, виникла необхідність додаткового дослідження і визначення нормативної бази, принципів і засад подальшої інтеграції вищої військової школи з цивільною освітою, бо система вищої військової освіти повинна була орієнтуватися на європейські професійні стандарти, єдині для всіх країн Європи.

З середини 2000 року наступний етап реформування та розвитку системи військової освіти проходив під знаком виконання Державної програми реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року, головна мета якої полягала у створенні за принципом оборонної достатності сучасної моделі Збройних Сил України – оптимальних за чисельністю, мобільних, багатофункціональних, добре озброєних, всебічно забезпечених, професійно підготовлених військ, які спроможні виконувати покладені на них завдання у будь-яких умовах.

У 2006 рік Збройні Сили України вступили із затвердженою в рамках середньострокового оборонного планування Державною програмою розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки, яка заклала підвалини нової моделі Збройних Сил України на основі оцінки умов їх розвитку, визначено цілі застосування і основні завдання Збройних Сил, а також завдання щодо розвитку озброєння і військової техніки, інтенсифікації підготовки військ. Було задекларовано проведення заходів спрямованих на глибинні зміни в системах військового управління, всебічного забезпечення, військової освіти, та перехід

на контрактний принцип комплектування, розпочато впровадження нової системи кадрового менеджменту, підготовки військ (сил), оптимізації системи їх всебічного забезпечення, взято курс на прискорену професіоналізацію Збройних Сил та наближення їх за всіма показниками до стандартів, прийнятих в збройних силах країн-членів НАТО.

Але реальне фінансування виконання заходів Державної програми розвитку Збройних Сил України здійснювалося лише в межах від 30 до 50%, що дозволяє стверджувати про нереальність її виконання у визначений термін та необхідність, не простого корегування, а відпрацювання нової концепції розвитку, в т. ч. системи військової освіти.

М. Нецадим [1] задекларував обґрунтування системи військової освіти на основі сучасної парадигми, яка являє собою діалектичну єдність п'ятьох основних її компонентів – буттєвого (відображає буття військової освіти та вплив таких суттєвих чинників, як держава, наука, техніка, культура, ЗС, громадські інституції); ціннісного (пов'язано з обґрунтуванням ідеалів, норм і пріоритетних цінностей менталітету захисників Батьківщини, обґрунтуванням цілей і моделей військових фахівців); пізнавального (передбачає обґрунтування предмета та категорійно-понятійного апарату на засадах гуманістичної філософії військової освіти); праксеологічного (пов'язано з організацією втілення нової військово-освітньої парадигми у практику підготовки військових фахівців) з урахуванням прогресивних вітчизняних і зарубіжних освітніх традицій. Проте, на нашу думку, складна динамічна військово-освітня система як органічна єдність всіх її структурних складових потребувала не тільки системного дослідження в історичному, структурному і функціональному аспектах, а й визначення методологічних основ стратегічного планування її розвитку, оптимального обґрунтування концептуальних засад управління та визначення перспектив розвитку. Адже військова освіта як складова загальнодержавної зумовлюються такими детермінантами: законодавчими та нормативними актами, що визначають схему організації та порядок функціонування цих закладів, певним спектром освітніх організацій, ресурсами – матеріальними,

фінансовими, духовними, зокрема, особистісними, державною військово-освітньою політикою, що передбачає набір певних соціальних ролей, пріоритетів, заохочень і санкцій. Можна вказати ще декілька вимог, що ставляться сучасним життям. Це – завдання щодо подолання розколу культури на гуманітарну і технічну, формування етично відповідальної людини тощо, які пояснюють, чому зараз важливим є філософсько-методологічне та гуманістичне опрацювання ідей освіти, що повинно привести і до оновленої педагогічної парадигми, і до нового розуміння освіти та людини.

Свого часу в XIX столітті В. Латишев, підкреслив, що потрібно навчати не знанням, а мисленню, пізніше говорили, що потрібно навчати способам діяльності і так далі. Як навчати у ВВНЗ сьогодні? На нашу думку, якщо ми продовжуватимемо навчати знанням, дисциплінам, предметам, – це безвихідь. Знання потрібно трансформувати у довідкову літературу, тут якраз і потрібна здатність до навчання. Слухач (курсант) не може бути прийнятий до ВВНЗ, якщо він не вміє сам навчатися, і не вміє користуватися довідковою літературою. А чому саме потрібно навчатися? Рефлексивним уявленням. Наприклад, не потрібно подавати різні психологічні теорії, а потрібно “ввести” слухача (курсанта) в психологію, тобто потрібно продемонструвати психологічну точку зору, познайомити з психологічними школами, з історією психології, з еволюцією психологічних програм тощо. А це абсолютно інший підхід. А конкретні знання, конкретні теорії слухач (курсант) повинен опанувати самостійно (викладач як консультант).

Потрібно переходити до принципово іншого типу змісту та цілей освіти. Бюрократичний централізм у військовій освіті неминує веде до того, що її результатом є власне вузька підготовка фахівця. Проте освіта – це, перш за все, вкладання в людину гуманітарного потенціалу суспільства. Як найраціональніше це зробити – одне з ключових питань. Монополізована система за своєю сутністю приречена утримувати надлишкову кількість посередньо функціонуючих ВВНЗ або викладачів, вона не в змозі подолати інтереси адміністрації і тих викладачів, що відчайдушно чинять опір

перепрофілюванню або скороченню застарілих структур. Якщо ж в рамках такої системи активно розвиватиметься система безперервної, а зокрема і післядипломної освіти, то і тут вона, швидше за все, втратить і як ми споглядаємо на цей час втрачає величезні ресурси. Певні централізовані структури і програми в освіті звичайно ж, повинні існувати. Проте в нинішній ситуації у них повинні бути інші, не адміністративно-розподільчі функції. Є сумнівним прагнення навчити у ВВНЗ усьому тому, що може знадобитися фахівцеві протягом його можливого «спектру» подальшої діяльності. Але домагання достатнього інвестування в освіту, організація системи атестації ВВНЗ, створення якісної навчальної літератури – дуже важливі завдання, які в повному обсязі під силу тільки централізованим структурам і мають реалізовуватися в першу чергу.

Потрібно відмітити, що відсутність самостійності – наслідок не лише тиску адміністративних інстанцій, але і укорінених особливостей мислення певної категорії викладачів, які звикли до роботи за стандартами, що не наважуються взяти змістовні питання освіти до безпосередньої розробки і чекають чергового інструктивного листа. І, схоже марно чекають. При всіх розмовах про реформу освіти з великою потугою пробиваються ідеї самостійності ВВНЗ, різноманіття типів навчальних програм, сучасних технологій багатоступінчастого безперервного навчання, його гуманізації, гуманітаризації, нових поглядів на післядипломну освіту тощо. Думається, що вирішальне зрушення тут станеться з появою нових джерел фінансування освіти.

Як забезпечити серйозну фундаментальну військову освіту? На нашу думку – тут велика і незмінна роль військових університетів та академій. Що б не говорили про кризу системи військової освіти, значення військових університетів та академій буде зберігатися і навіть зростати. Наукові, освітні та культурні традиції є підставою того, що в країні не зникне інтелектуальна військова еліта, здатна вивести Збройні Сили України зі стану кризи осмислення і вирішення не тільки тактичних, але і стратегічних завдань.

Унікальне і стійке, таке, що історично склалося поєднання у військовому університеті (академії) фундаментальної і спеціалізованої освіти, наукових досліджень

і загальнокультурних функцій дозволить їм не замикатися тільки на професійній спрямованості навчання майбутніх військових фахівців, але і постійно взаємодіяти з навколишнім соціокультурним і політичним середовищем, здійснювати стабілізуючий та орієнтований на тривалу перспективу вплив. Якщо виходити з аналізу тих завдань, які належить вирішувати Збройним Силам, то стає зрозуміло, що потреба у військових університетах та академіях буде тільки зростати. Власне університетський підхід до побудови освіти, що проходить червоною ниткою через всю історію світової культури, відрізняється такою ґрунтовністю, що здатен навіть в самих кризових ситуаціях зберігати і розвивати інтелектуальні традиції. Університетськи освічений військовий фахівець – це людина, що перш за все володіє широким інтердисциплінарним світоглядом, опанувала фундаментальними військовими науками та здатна до стратегічного мислення. М. Мамардашвілі [5] відмітив, що людина не може досягнути серйозних досягнень в одній галузі, якщо дорівнює нулю в інших. Те ж саме відноситься і до військової сфери – неможливо розробити або впроваджувати розвинені технології, якщо недостатньо сформована гуманітарна або політична культура. І саме військовий університет може закласти основи інфраструктури, без якої неможливе існування сучасних високих технологій в Збройних Силах України.

Характер вимог до підготовки офіцерських кадрів, а відповідно, і нові завдання, що постають перед системою військової освіти в сучасних умовах, обумовлюються особливостями розвитку воєнного мистецтва, станом бойової техніки, озброєння, способів застосування військ, протікання збройних конфліктів. Ці вимоги неможливо реалізувати, якщо не враховувати світових тенденцій у підготовці офіцерських кадрів. Всебічний аналіз закордонного досвіду їх підготовки показує, що більшість країн світу має багато спільних тенденцій у розвитку військової освіти. Світова практика чітко орієнтується на системний розвиток військової освіти, основою якої є захист національних інтересів і гарантування національної безпеки держави. Тобто питання ставиться багато ширше, ніж за традиційного підходу до розвитку військової освіти, який був

пов'язаний, в основному, з військовими і військово-технічними аспектами застосування збройних сил.

Аналіз показує, що тенденції підготовки офіцерських кадрів зосереджені на розв'язанні збройними силами таких основних завдань – якісне підвищення боєздатності військ (сил) при одночасному скороченні чисельного складу за рахунок: високоякісної підготовки військовослужбовців; підвищення можливостей усіх сил і засобів збройної боротьби; проведення модернізації (оснащення зброєю з високими бойовими характеристиками); підтримки балансу (оптимальних пропорцій) між видами збройних сил, регулярними і резервними компонентами, зміцнення своїх військово-політичних позицій у різних регіонах світу, освоєння можливих ТВД шляхом проведення спільних заходів оперативної і бойової підготовки, проведення операцій обмеженого масштабу з метою розв'язання миротворчих завдань, евакуації своїх громадян і місцевого населення з районів конфлікту, надання гуманітарної допомоги тощо. Свідченням того, що збройні сили багатьох держав активно готуються до участі в складі сил колективної безпеки і миротворчої діяльності, є тенденція до навчання своїх офіцерів у військово-навчальних закладах інших країн – переважно країн-учасниць НАТО.

Залишаються в силі головні критерії вимог до підготовки офіцерських кадрів – державі потрібні військові фахівці – керівники нового типу, здатні керувати

військами в бою і їх навчанням у мирний час; згуртовувати військові колективи для виконання завдань за призначенням і формувати відповідний морально – психологічний клімат колективу; створювати, експлуатувати і застосовувати найскладніші системи озброєння і військової техніки; супроводжувати і проводити фундаментальні і прикладні дослідження; організовувати, проводити і контролювати дослідно-конструкторські роботи з випереджального створення нових поколінь озброєнь, військової і спеціальної техніки. Таку Концепцію умовно можна назвати «Концепцією підготовки високопрофесійного офіцера – лідера-патріота»

Це обумовлює тенденції до істотного зміцнення навчально-матеріальної бази Національного університету оборони України та інших ВВНЗ, здійснення комп'ютеризації навчального процесу, впровадження інформаційних та інших сучасних Концепцій (ідей, технологій) організації навчання, забезпечення ефективної підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Поряд з цим, перспективними напрямками подальших досліджень у даному питанні можуть стати поглиблене вивчення змісту поняття “військова освіта”, його складових – власне “освіта” та “підготовка військовослужбовця”, проблем гуманізації та гуманітаризації військової освіти, досвіду інноваційних змін в системі вітчизняної та зарубіжної військової освіти тощо.

Література

1. *Нещадим М.І.* Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія / М.І. Нещадим. — К.: “Київський університет”, 2003. — 852 с.
2. *Зотов А.Ф., Купцов В.И., Розин В.М., Марков А.Р., Шикин Е.В., Царев В.Г., Огурцов А.П.* Образование в конце XX века (Материалы круглого стола) / А.Ф. Зотов, В.И. Купцов, В.М. Розин, А.Р. Марков, Е.В. Шикин, В.Г. Царев, А.П. Огурцов. — Вопросы философии. — 1992. — № 9.
3. *Голик М.М.* Формування вищої військової освіти в Україні (1992–1998 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Голик Микола Михайлович. — Л., 2000. — 18 с.
4. *Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”)* (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року № 896). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1054.1093.0>
5. *Мамардашвили М. К.* Как я понимаю философию / М.К. Мамардашвили. — М.: Прогресс, 1990. — 365 с.